

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τομέας Φιλοσοφίας,
*Φιλοσοφία, επιστήμες και πολιτική - Συγκομιδή προς
τιμήν του ομότιμου καθηγητή Ευτύχη Μπιτσάκη*
(επιμ. Παν. Νούτσος), Αθήνα, Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός

Προς τιμήν του Ευτύχη Μπιτσάκη το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και ειδικότερα ο Τομέας της Φιλοσοφίας, τον οποίο για πολλά χρόνια υπηρέτησε, συμβάλλοντας στην «αρίτωση της φυσιογνωμίας του», οργάνωσε πριν τρία χρόνια ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον συμπόσιο, τα πρακτικά του οποίου δημοσιεύονται στον παρόντα τόμο.

I

Δεν θα σταθούμε τόσο στο περιεχόμενο και των είκοσι πέντε ανακοινώσεων που δημοσιεύονται στον τόμο, όσο ακριβώς στη σημασία και το βαθύτερο φιλοσοφικό πυρήνα που ο ίδιος ο τίτλος του συνεδρίου, αλλά και το *exergue* (Αριστοτέλης: «Ει μὲν φιλοσοφητέον, φιλοσοφητέον, εἰ δὲ μὴ φιλοσοφητέον, φιλοσοφητέον») του τόμου υποδηλώνουν: και πρόκειται για το τρίπτυχο *Φιλοσοφία, επιστήμες, πολιτική*, για την αναγνωρισμένη ανάγκη μιας βαθύτερης φιλοσοφικής σύνθεσης των επιμέρους ανθρωπινων κατακτήσεων, υπέρβασης των επιμέρους διαχωρισμένων γνώσεων στην πορεία της αναγκαίας αναγνώρισης της μη ουδετερότητας της φιλοσοφίας και της φιλοσοφι-

κής ένταξης του στοχαστή. Και ο Ε. Μπιτσάκης υπήρξε πράγματι ένας κατ' ἐξοχήν στρατευμένος στοχαστής.

Δύο, θα λέγαμε, ότι είναι οι συνδυαστικοί κρίκοι μεταξύ των κειμένων. Δεν δηλώνονται βέβαια πάντοτε με την ίδια σαφήνεια, αλλά πιστεύουμε ότι ανταποκρίνονται πλήρως στο περιεχόμενο των ανακοινώσεων και αντικαθρεφτίζονται πλήρως στο έργο και την κοινωνική πολιτική στροφή του Ε. Μπιτσάκη. Από τη μια έχουμε την έννοια του στρατευμένου διανοούμενου και, από την άλλη, την έννοια της διεπιστημονικότητας. Ασφαλώς και οι δυο έννοιες όχι μόνο δεν αλληλοαποκλείονται, αλλά η μια δεν μπορεί να κατανοηθεί παρά μόνο διαμέσου και χάρις της άλλης, σε μια σχέση πλήρους αλληλεξάρτησης και αμοιβαιότητας.

Για το διανοούμενο της εργατικής τάξης (γιατί τέτοιος είναι πραγματικά ο Ευτύχης Μπιτσάκης), για τον εν-ταγμένο και φιλοσοφικά κομματικοποιημένο διανοούμενο (αλλά όχι με τη γραφειοκρατική και γραφειοκρατικά κομματικοποιημένη έννοια τους), η γνώση γενικότερα και η επιστημονική γνώση ειδικότερα δεν εννοούνται παρά μόνο εντός των κοινωνικών πλαισίων και στην υπηρεσία των συγκεκριμένων και ιστορικά προσδιορισμένων ανθρώπων,

στην υπηρεσία των λαών που αγωνίζονται ενάντια στην ταξική κοινωνία και στην καταπίεση. Από το στρατευμένο στοχαστή, λοιπόν, η φιλοσοφική σκέψη δεν εννοείται παρά μονάχα ως βίωμα. Την εσωτερική ενότητα του τρίπτυχου (που ήταν και ο τίτλος του συμποσίου) «φιλοσοφία, πολιτική επιστήμη» ο Ε. Μπιτσάκης την εκφράζει στη συνολική στάση ζωής και στη δράση του. Από την άλλη, όπως επισημαίνει και ο επιμελητής του τόμου Παναγιώτης Νούτσος, ο Ε. Μπιτσάκης ανήκει στην τρίτη γενιά (των ελλήνων) μαρξιστών στοχαστών, η οποία «προβαίνει σε συστηματικές αναλύσεις θεμάτων φιλοσοφίας της φύσης, του κράτους και της ιστορίας. Συχνά είναι ευδιάκριτες οι οφειλές και η επίγνωση της συνέχειας, ιδίως σε ορισμένες θεωρητικές προκείμενες της εργασίας τους, μολονότι διαφαίνονται ευχερώς και τα πειστήρια της ασυνέχειας, τόσο στην επιλογή των θεμάτων όσο και στην ιδιαίτερη μεθοδολογική σκευή με την οποία τα προσπελάζουν».

Το δεύτερο και εξίσου σημαντικό στοιχείο που εντοπίσαμε είναι ακριβώς η έννοια της διεπιστημονικότητας ως κεντρικός άξονας γύρω από τον οποίο το τρίπτυχο μπορεί να αναλυθεί και να ερμηνευτεί. Ειδικότερα εκτιμούμε πως τα κείμενα σε καμιά περίπτωση δεν θα πρέπει να διαβαστούν υπό το πρίσμα μιας απλής μηχανιστικής και αθροιστικής οπτικής, αλλά μέσα από εκείνο της διεπιστημονικότητας και της σύνθεσης, ώστε να αναδειχτεί το πεδίο συνάντησης, «συνεργιστικής δυναμικής ανάπτυξης» και αλληλεξάρτησης-αλληλεπίδρασης των διάφορων επιμέρους γνωστικών πεδίων, στα πλαίσια της ολότητας της συγκεκριμένης και ιστορικής ανθρώπινης γνώσης, όπως ακριβώς και η πραγματικότητα πρέπει να θεωρείται στην ολότητα και τη σφαιρικότητα της (η υλιστική διαλεκτική ολότητα σε

οντολογικό και γνωσιολογικό επίπεδο). Το κείμενο, μάλιστα, του Δ. Ρόκου «*Η διεπιστημονικότητα στην ολοκληρωμένη προσέγγιση και ανάλυση της ενότητας φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας*», εξετάζοντας τον καταλυτικό ρόλο που κατέχει η έννοια της διεπιστημονικότητας για το σύγχρονο στοχασμό, ανταποκρίνεται κατάλληλα σ' αυτό το αίτημα και ικανοποιεί απόλυτα αυτούς τους προβληματισμούς. Θα σταθούμε λίγο ακόμα στο εν λόγω κείμενο, γιατί ο προβληματισμός του Δ. Ρόκου θέτει στο επίκεντρο τα σημαντικά περιβαλλοντικά ζητήματα και μέσα από τη διεπιστημονικότητα προτείνονται θέσεις και απόψεις ικανές να κινηθούν στην κατεύθυνση μιας «ολοκληρωμένης πραγματικότητας», γεγονός που επιβεβαιώνει την ανάγκη αναγνώρισης της βαθύτερης διαπλοκής των τριών μερών του τρίπτυχου, αλλά και την άρση της οποιασδήποτε υποτιθέμενης ουδετερότητας των ανθρώπινων γνώσεων.

II

Είναι προφανές ότι στα περιορισμένα πλαίσια μιας βιβλιοπαρουσίασης είναι αδύνατο να σταθούμε αναλυτικά σε όλα τα κείμενα και σε όλες τις παρεμβάσεις που καταγράφονται στον τόμο. Θα υπογραμμίσουμε όμως ότι στο σύνολό τους κινούνται στη βάση μιας συγκεκριμένης κατευθυντήριας αρχής που ικανοποιεί το τρίπτυχο και, όπως επισημάναμε παραπάνω, έρχονται να υπογραμμίσουν τη σημασία του εν-ταγμένου και φιλοσοφικά στρατευμένου στοχαστή.

Δημοσιεύονται, λοιπόν, κείμενα που ασχολούνται με αυστηρά επιστημολογικά (φιλοσοφία της επιστήμης) ζητήματα (Γ. Μαραγκός, «*Ceteris Paribus: Για το Σκέψεις για το χαρακτήρα των επιστημονικών νό-*

μων» - Ν. Ταμπάκης, «“Αγνοια” και “ύβρις” στις φυσικές επιστήμες») ή και της ιστορίας της επιστήμης (Μ. Παπαθωμόπουλος, «Ο Ν. Μυρεψός, ονομαστός φαρμακοποιός του 14ου αιώνα και το άγνωστο μαγικό χειρόγραφο» - Δ. Ράιος, «Επιστήμη, τεχνολογία και πολιτική στα χρόνια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας»), άλλα που καταπιάνονται με θέματα της πολιτικής θεωρίας (Α. Χρύσης, «Φιλοσοφία της ιστορίας και κομμουνισμός στη σκέψη του νεαρού Marx») ή της πολιτικής οικονομίας (Γ. Μηλιός, «Φιλοσοφικές αφηρητές και θεωρητικό πεδίο της “Οικονομικής επιστήμης”: Κλασικοί, Νεοκλασικοί, Marx») ή με καθαρά φιλοσοφικά πεδία (Ν. Ψημμένος, «Προβλήματα της φιλοσοφικής ορολογίας στα εξώφυλλα ενός εγχειριδίου Λογικής του έτους 1839»). Δεν απουσιάζουν ούτε τα κείμενα με έντονα στραμμένο το ενδιαφέρον τους προς την αισθητική (Γ. Λαδογιάννη, «Πλατεία/αυλή - Η λειτουργία του χώρου στη δραματουργία του 20ού αιώνα») ή προς την ηθική (Γ. Καραφύλης, «Ηθικά διλήμματα για την ανθρώπινη φύση και την ανθρώπινη πράξη στον αιώνα που έρχεται»). Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν όμως, κατά τη γνώμη μας, και όσα κείμενα επιχειρούν να άρουν την τεχνητή αντιπαλότητα μεταξύ φυσικών επιστημών και πολιτικών-κοινωνικών επιστημών, και να τις συνδέσουν διατηρώντας και υιοθετώντας κριτικά και διαλεκτικά αναλογίες και μεθοδολογικά εργαλεία (Ν. Κοτζιάς, «Η Πολιτειολογία και οι σύγχρονες θετικές επιστήμες» - Δ. Τσουνάτος, «Μεθοδολογία των φυσικών επιστημών - Όρια και περιορισμοί στην προσπάθεια αξιοποίησής τους από τις κοινωνικές επιστήμες»). Ακόμα, ο Ε. Μπιτσάκης, στο φως της κατάρρευσης του «υπαρκτού σοσιαλισμού», διερωτάται αν η ανθρώπινη φύση είναι συμβατή με το σοσιαλισμό, για να μας δώσει στη συνέχεια μια φιλοσο-

φικά τεμηριωμένη και με επιστημονική πληρότητα ξεκάθαρα καταφατική απάντηση.

Σε κάθε περίπτωση, ομολογούμε, οι παραπάνω εντελώς ενδεικτικοί τίτλοι δεν επαρκούν για να μας δώσουν όλο το εύρος των θεματικών και το βάθος των προβληματισμών. Ο τόμος, δηλαδή, αποκτά ξεχωριστό ενδιαφέρον όχι μόνο για την πληθώρα των ζητημάτων που αντιμετωπίζονται (και από τους τρεις τομείς του τρίπτυχου: φιλοσοφία, επιστήμες, πολιτική), αλλά και λόγω της ποικιλίας και της πολυμορφίας των προβληματισμών και των αντιλήψεων που αναδεικνύονται.

Ασφαλώς και τα ξερά κείμενα των «τυπωμένων πρακτικών» ενός ζωντανού συνεδρίου δεν μπορούν να αποδώσουν πλήρως και συνολικά το κλίμα και την ατμόσφαιρα που επικρατεί στη βιωμένη διάρκεια αυτού, την έντονη συζήτηση και τους ζωντανούς και συχνούς πολεμικούς προβληματισμούς που εκφράζονται μεταξύ των διάφορων εισηγήσεων, στο περιθώριο αυτών και στις συζητήσεις μεταξύ των συνέδρων. Σε κάθε περίπτωση όμως, ο σημερινός έλληνας αναγνώστης έχει τη σπουδαία ευκαιρία να γίνει κοινωνός και μέτοχος ενός ευρύτερου και βαθύτερου πεδίου σύγχρονων προβληματισμών, που κινούνται σε επίπεδα ανάλογο και αντίστοιχο εκείνων των ευρωπαϊκών και βορειοαμερικανικών χωρών. Και δεν είναι λίγο.

III

Ας μου επιτραπεί να κλείσω εδώ με μια ιστορία που ο ιταλός φιλόσοφος της επιστήμης Enrico Bellone διηγήθηκε με αφορμή το θάνατο του δασκάλου και συνεργάτη του Ludovico Geymonat (*L'Unità*, 1η Δεκέμβρη 1991). Με τον τελευταίο, εξάλλου, πολλά κοινά στοιχεία, κοινούς αγώνες και

ανησυχίες έχει και ο Ε. Μπιτσάκης, για τούτο και είμαι βέβαιος ότι θα συνυπόγραφε τα λόγια του συντρόφου του:

«Έχω μια καλή ανάμνηση του Geypomat. Μια φορά, πριν σχεδόν από είκοσι χρόνια, πήγαμε μαζί και απρόθυμα σε ένα συνέδριο οργανωμένο με επιδεικτική πολυτέλεια. Μπήκαμε σε ένα πολυτελές ξενοδοχείο όπου είχαν κλείσει τα δωμάτιά μας. Στους

διάδρομους περνούσαν νεαρές γυναίκες φορτωμένες κοσμήματα και καμαριέρηδες που έμοιαζαν με νοτιοαμερικανούς στρατηγούς. Μου είπε: "Εδώ δεν έρχονται σίγουρα οι εργάτες της Fiat". Στη συνέχεια μου μούρισε: "Δεν θα έπρεπε να έρχονται ούτε και οι φιλόσοφοι της επιστήμης"».

Παναγιώτης Τσιαμούρας